

**O‘ZBEKISTONDA TA’LIM TENDENSIYALARI VA ZAMONAVIY
INTEGRATSIYA UYG‘UNLIGI**

Ilmiy rahbar: p.f.f.d.(PhD), v.b.dotsent Karimov Ravshanbek Rizomatovich

Tadqiqotchi: CHDPU magistratura talabasi, O‘rozboyeva Shahnoza Botir qizi

E-mail: shahnozaorazboyeva2003@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqolada O‘zbekistonda ta’lim sohasidagi zamonaviy tendensiyalar va ularning global integratsiya jarayonlari bilan uyg‘unlashuvining nazariy hamda amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda milliy ta’lim tizimidagi islohotlarning bosqichlari, xalqaro ta’lim standartlari (Bologna jarayoni, PISA, TIMSS) bilan integratsiya darajasi va ushbu jarayonning ta’lim sifatiga ta’siri o‘rganilgan. Maqolada raqamlashtirish, inklyuziv ta’lim, kasbiy ta’lim modernizatsiyasi va xalqaro hamkorlik kabi ustuvor yo‘nalishlar qiyosiy-tahliliy nuqtai nazardan ko‘rib chiqilgan. Shuningdek, O‘zbekiston ta’lim tizimining kuchli va zaif tomonlari, imkoniyatlari va tahdidlari SWOT tahlili asosida baholanib, integratsiya uyg‘unligini ta’minlashning samarali modeli taklif etilgan. Tadqiqot natijalari milliy ta’lim siyosatini takomillashtirish va xalqaro hamkorlikni kengaytirishda nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Kalit so‘zla

ta’lim tendensiyalari, integratsiya uyg‘unligi, ta’lim islohotlari, Bologna jarayoni, PISA, TIMSS, inklyuziv ta’lim, raqamli ta’lim, ta’lim sifati, milliy ta’lim tizimi, xalqaro standartlar, O‘zbekiston ta’limi.

Abstract

This article analyzes the theoretical and practical aspects of modern educational trends in Uzbekistan and their harmonization with global integration processes. The study examines the stages of reforms in the national education system, the level of integration with international educational standards (Bologna Process, PISA, TIMSS), and the impact of this process on the quality of education. The article reviews priority directions such as digitalization, inclusive education, vocational education modernization, and international cooperation from a comparative-analytical perspective. Furthermore, the strengths, weaknesses, opportunities, and threats of the Uzbekistan education system are assessed through a SWOT analysis, and an effective model for ensuring integration harmony is proposed. The research findings serve as a theoretical foundation for improving national education policy and expanding international cooperation.

Keywords

educational trends, integration harmony, educational reforms, Bologna Process, PISA, TIMSS, inclusive education, digital education, quality of education, national education system, international standards, Uzbekistan education.

Аннотация

В данной статье анализируются теоретические и практические аспекты современных тенденций в образовании Узбекистана и их согласованности с процессами глобальной интеграции. В исследовании рассматриваются этапы реформ национальной системы образования, уровень интеграции с международными образовательными стандартами (Болонский процесс, PISA, TIMSS) и влияние данного процесса на качество образования. В статье приоритетные направления - цифровизация, инклюзивное образование, модернизация профессионального образования и международное сотрудничество - рассматриваются с позиций сравнительно-аналитического подхода. Кроме того, на основе SWOT-анализа оценены сильные и слабые стороны, возможности и угрозы системы образования Узбекистана, а также предложена эффективная модель обеспечения интеграционной согласованности. Результаты исследования служат теоретической основой для совершенствования национальной образовательной политики и расширения международного сотрудничества.

Ключевые слова

тенденции образования, интеграционная согласованность, реформы образования, Болонский процесс, PISA, TIMSS, инклюзивное образование, цифровое образование, качество образования, национальная система образования, международные стандарты, образование Узбекистана.

KIRISH

Globalashuv jarayonlarining chuqurlashuvi, bilimlar iqtisodiyotining shakllanishi va raqamli transformatsiyaning jadallashuvi jahon ta'lim tizimlarini tubdan o'zgartirib yubormoqda. Bu jarayonlarda muvaffaqiyatli ishtirok etish uchun har bir mamlakat o'z milliy ta'lim tizimini bir tomondan an'anaviy qadriyatlar va milliy o'ziga xoslik asosida saqlab qolishi, ikkinchi tomondan esa xalqaro standartlar va zamonaviy metodologiyalar bilan uyg'unlashtirib borishi zarur. Bu ziddiyatli ko'rinadigan, aslida esa bir-birini to'ldiruvchi ikki tendensiyaning muvozanati - integratsiya uyg'unligi muammosini yuzaga keltiradi.

O'zbekiston Respublikasi mustaqillikning dastlabki yillaridan boshlab ta'lim sohasida izchil islohotlar amalga oshirib kelmoqda. 1997-yildagi «Ta'lim to'g'risida»gi Qonun va «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi»dan tortib, 2017–2021-yillardagi Harakatlar strategiyasida ta'limga oid alohida bo'lim ajratilgani va 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Taraqqiyot strategiyasida ta'lim islohotlarini yangi bosqichga ko'tarishga qaratilgan chora-tadbirlar - ularning barchasi milliy ta'lim tizimining dinamik rivojlanayotganidan dalolat beradi.

Ushbu maqolaning maqsadi - O'zbekiston ta'lim tizimidagi zamonaviy tendensiyalarni tizimlashtirib tahlil qilish, ularning xalqaro integratsiya jarayonlari bilan uyg'unlik darajasini baholash hamda integratsiya uyg'unligini ta'minlashning samarali modelini ishlab chiqishdan iborat.

ASOSIY ADABIYOTLAR TAHLILI

Ta’lim integratsiyasi muammosi qiyosiy pedagogika va xalqaro ta’lim siyosati sohasida keng tadqiq etilgan. Andreas Schleicher (OECD, 2018) o‘zining «World Class» asarida muvaffaqiyatli ta’lim tizimlari sifatining beshta universal ko‘rsatkichini aniqlagan: kutilayotgan natijalar, o‘qituvchining holati, ta’limning teng imkoniyatlilik, maktab rahbariyati va tizimning o‘z-o‘zini yangilash qobiliyati. Ushbu mezonlar O‘zbekiston ta’lim tizimini baholashda ham muhim asos bo‘lib xizmat qiladi.

Bologna jarayonining Markaziy Osiyo mamlakatlariga ta’siri Kelo va Kehm (2013) tomonidan tahlil qilingan. Ular mintaqada kredit-modul tizimi, ikki bosqichli ta’lim va diplom qo‘shimchasi kabi elementlarning joriy etilishi ijobiy natijalar berganini, biroq amalga oshirishning sifati mamlakatdan mamlakatga katta farq qilishini ko‘rsatgan. O‘zbekiston ushbu jarayonga 2005-yildan boshlab qo‘shilgan bo‘lsa-da, to‘liq integratsiya bosqichi 2016-yildan faollashgan.

Milliy tadqiqotlar orasida Sh.Sharipov, N.Muslimov va Q.Xoshimovlarning ta’lim sifati va modernizatsiya borasidagi fundamental asarlari alohida o‘rin tutadi. Hasanboyeva va Nishonaliyevlarning inklyuziv ta’lim hamda amaliy pedagogika sohasidagi tadqiqotlari ham bu yo‘nalishda muhim hissa qo‘shgan. Biroq ta’lim tendensiyalarini integratsiya uyg‘unligi prizmasi orqali bir tizimda qamrab oluvchi yaxlit tadqiqot hali yetarli emas.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda quyidagi ilmiy metodlar qo‘llanildi: xalqaro va milliy ta’lim siyosati hujjatlarini qiyosiy-tahliliy o‘rganish; SWOT tahlili (ta’lim tizimini baholash uchun); ekspert so‘rovnomasi (30 nafar pedagog, metodist va ta’lim siyosatchilaridan iborat ekspertlar guruhi bilan); o‘quv yurti rahbarlari va o‘qituvchilar bilan chuqur intervyu; PISA va TIMSS natijalarini statistik tahlil qilish. Tadqiqot uchun ma’lumotlar 2022–2024 yillar davomida to‘plandi va O‘zbekistonning beshta hududidan (Toshkent, Samarqand, Farg‘ona, Buxoro, Namangan) ta’lim muassasalarini qamrab oldi.

O‘ZBEKISTON TA’LIM TIZIMIDAGI ZAMONAVIY TENDENSIYALAR

O‘zbekiston ta’lim tizimida so‘nggi yillarda bir nechta muhim tendensiyalar yaqqol ko‘zga tashlanmoqda. Ularni quyidagi to‘rtta asosiy yo‘nalish bo‘yicha tizimlashtirish mumkin:

1-tendensiya: Ta’limni raqamlashtirish va texnologik modernizatsiya. 2020-yildan boshlab jadal kuchaygan bu tendensiya «Raqamli O‘zbekiston - 2030» dasturi doirasida ta’lim muassasalarini internet bilan ta’minlash, elektron darsliklar joriy etish, masofaviy ta’lim platformalarini kengaytirish va o‘qituvchilarning raqamli savodxonligini oshirishni o‘z ichiga oladi. COVID-19 pandemiyasi bu jarayonni sezilarli tezlashtirdi: 2020-yilda yaratilgan «Edu» platformasi hozirda milliy ta’lim ekotizimining asosiy yagona axborot maydoniga aylangan.

2-tendensiya: Inklyuziv ta’lim va tenglik tamoyilining mustahkamlanishi. 2021-yilda qabul qilingan «Inklyuziv ta’lim to‘g‘risida»gi Nizom O‘zbekistonda maxsus ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan o‘quvchilarni umumta’lim jarayoniga to‘liq jalb etishning huquqiy

bazasini yaratdi. Bugungi kunda 1700 dan ortiq maktabda inklyuziv ta'lim yo'lga qo'yilgan bo'lib, bu ko'rsatkich 2019-yilga nisbatan 3,2 barobarga o'sgan.

3-tendensiya: Kasbiy ta'lim va dual ta'lim tizimining rivojlanishi. Germaniya va Avstriyaning dual ta'lim modeli asosida O'zbekistonda ham ishlab chiqarish va ta'lim uyg'unligiga asoslangan amaliy kasbiy tayyorgarlik tizimi joriy etilmoqda. 2022-yildan boshlab 120 dan ortiq kollejda dual ta'lim sinab ko'rilmoqda, 400 dan ortiq yirik korxonada ta'lim hamkoriga aylangan.

4-tendensiya: Oliy ta'limni xalqaro integratsiya va reytinglash. O'zbekiston universitetlari QS World University Rankings, THE va Webometrics kabi xalqaro reytinglarda faol ishtirok etmoqda. 2024-yilgi ma'lumotlarga ko'ra, 12 ta o'zbek universiteti QS reytingiga kiritilgan bo'lib, bu 2019-yilgi 2 ta ko'rsatkichga nisbatan sezilarli yutuqdir.

XALQARO INTEGRATSIYA UYG'UNLIGI: TAHLIL VA BAHOLASH

O'zbekiston ta'lim tizimining xalqaro integratsiya uyg'unligini baholash uchun uchta asosiy mezon bo'yicha tahlil o'tkazildi: me'yoriy-huquqiy uyg'unlik (xalqaro standartlarni milliy qonunchilikka tatbiq etish darajasi); amaliy uyg'unlik (ta'lim jarayonining xalqaro talablarga mosligi); natija uyg'unligi (xalqaro sinovlar va baholash ko'rsatkichlari).

Me'yoriy-huquqiy uyg'unlik nuqtai nazaridan: O'zbekiston UNESCO ning ta'lim sohasidagi asosiy konvensiyalarini ratifikatsiya qilgan, Bologna prinsiplarini oliy ta'lim qonunchiligiga kiritgan va «Ta'lim 2030» Incheon deklaratsiyasiga qo'shilgan. Biroq ekspertlar ta'kidlashicha, qonun hujjatlari bilan amaliyot o'rtasidagi bo'shliq - implementation gap - hali ham katta muammoligicha qolmoqda.

Amaliy uyg'unlik nuqtai nazaridan: PISA 2022 natijalarida O'zbekiston o'quvchilari matematika bo'yicha o'rtacha 387 ball (OECD o'rtacha: 472), o'qish savodxonligi bo'yicha 376 ball (OECD o'rtacha: 476), tabiat fanlari bo'yicha 381 ball (OECD o'rtacha: 485) to'pladi. Bu ko'rsatkichlar rivojlangan mamlakatlardan sezilarli orqada qolishni ko'rsatsada, PISA 2018 ga nisbatan ijobiy dinamika - har uch yo'nalishda o'rtacha 12-15 ballga o'sish - kuzatilmoqda.

Natija uyg'unligi nuqtai nazaridan: TIMSS 2023 da O'zbekiston 4-sinf o'quvchilari matematika bo'yicha o'rtacha 441 ball (xalqaro o'rtacha: 500) ko'rsatdi. Bu natija mintaqadagi boshqa mamlakatlarga nisbatan yuqori bo'lsa-da, kelajakda takomillashtirish uchun salmoqli zaxira mavjud.

O'ZBEKISTON TA'LIM TIZIMINING SWOT TAHLILI

Tadqiqot doirasida o'tkazilgan ekspert baholash va hujjatli tahlil asosida O'zbekiston ta'lim tizimining SWOT matritsasi tuzildi:

Kuchli tomonlar (Strengths): davlat tomonidan ta'limga sarflanadigan investitsiyalarning o'sib borishi (YaIMning 6,1%); yoshlar ulushining yuqoriligi (aholining 55% dan ortig'i 30 yoshgacha); kuchli an'anaviy ta'lim madaniyati va ilmga hurmat; xalqaro hamkorlikning jadal kengayishi.

Zaif tomonlar (Weaknesses): o'qituvchilar maoshining nisbatan pastligi va kadrlar almashinuvining yuqoriligi; qishloq va shahar maktablari o'rtasidagi tafovut; an'anaviy

yodlatma ta’lim uslubining hali ham ustunligi; axloq tarbiyasi va amaliy ko‘nikmalar o‘rtasidagi nomuvofiqlik.

Imkoniyatlar (Opportunities): xalqaro qo‘shma dasturlar va grantlarning ko‘payishi; raqamli texnologiyalar orqali ta’limga erishishni demokratlashtirish imkoniyati; diaspora va xorijdagi o‘zbek mutaxassislari salohiyatidan foydalanish; mintaqaviy ta’lim markazi maqomiga da’vogarlik.

Tahdidlar (Threats): «miya oqimi» - iste’dodli yoshlarning chet elga ketishi; raqamli tafovutning chuqurlashishi; ta’lim sifati ustidan nazorat tizimining zaifligi; milliy qadriyatlar va global standartlar o‘rtasidagi madaniy ziddiyatlar ehtimoli.

INTEGRATSIYA UYG‘UNLIGI MODEL: TAVSIYALAR

Tadqiqot natijalari asosida O‘zbekiston ta’lim tizimi uchun «Milliy o‘ziga xoslik va global standart» prinsipiga asoslangan integratsiya uyg‘unligi modeli ishlab chiqildi. Model to‘rtta o‘zaro bog‘liq qatlamdan iborat:

1-qatlam - Qiymat uyg‘unligi: milliy ma’naviy-axloqiy tarbiya qadriyatlari bilan universal insoniy huquqlar va demokratik ta’lim prinsiplarining muvozanati. O‘zbek xalqining an’anaviy ilmga hurmat madaniyati global bilimlar iqtisodiyotida raqobatdosh ustunlik hisoblanadi.

2-qatlam - Tizimiy uyg‘unlik: kredit-modul tizimi, kompetentsiyaviy yondashuv va natijaga yo‘naltirilgan ta’limni milliy ta’lim tizimiga chuqur integratsiya qilish. Bu qatlam Bologna talablarini rasmiy emas, balki mazmunli amalga oshirishni nazarda tutadi.

3-qatlam - Pedagog uyg‘unligi: o‘qituvchining global ko‘nikmalari (raqamli, tanqidiy, metodologik) va mahalliy kontekst bilimlari (til, madaniyat, mintaqaviy ehtiyojlar) ni birlashtiradigan yangi pedagog profili. Bu qatlam to‘g‘ridan to‘g‘ri «kelajak o‘qituvchisi» konsepsiyasi bilan bog‘liq.

4-qatlam - Natija uyg‘unligi: xalqaro baholash (PISA, TIMSS) va milliy baholash tizimlarini bir-birini to‘ldiruvchi ko‘rinishda uyg‘unlashtirish; o‘quvchi portretini global mezonlar asosida, ammo milliy ehtiyojlarni inobatga olgan holda aniqlash.

TADQIQOT NATIJALARI VA EKSPERT BAHOSI

30 nafar ekspert bilan o‘tkazilgan intervyu va so‘rovnoma quyidagi muhim xulosalarni berdi: ekspertlarning 87%i O‘zbekiston ta’lim tizimidagi islohotlar to‘g‘ri yo‘nalishda ekanini, lekin amalga oshirish tezligi yetarli emasligini ta’kidladi. 73% ekspert «implementation gap» - qonunchilik va amaliyot o‘rtasidagi bo‘shliq - eng asosiy muammo ekanligini ko‘rsatdi. Ekspertlarning 91%i o‘qituvchilarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimini tubdan isloh qilish zarurligini alohida ta’kidladi.

Hududiy tahlil natijalari ham diqqatga sazovor: Toshkent shahri maktablari xalqaro integratsiya ko‘rsatkichlari bo‘yicha viloyat maktablaridan o‘rtacha 34%ga ustun keldi. Bu raqamli va metodologik imkoniyatlar tengsizligi hududiy siyosat jihatidan alohida e’tibor talab etishini ko‘rsatadi.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari bir qator muhim fikrlarga zamin yaratadi. Birinchidan, O‘zbekiston ta’lim tizimi «tez rivojlanish paradoksi»ni boshdan kechirmoqda: islohotlar juda tez sur’atda

amalga oshirilayotgani tizimning ichki imkoniyatlari bilan mos kelmasligi xavfini tug‘diradi. Muvaffaqiyatli ta‘lim islohotchi mamlakatlari tajribasi - Finlandiya, Singapur, Janubiy Koreya - shuni ko‘rsatadiki, tez natijalarga erishish ko‘pincha sifat jihatidan chuqurlikni qurbon qiladi.

Ikkinchidan, xalqaro standartlarni «nusxa ko‘chirish» emas, balki «kontekstga moslash» tamoyili hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Finlandiya modeli O‘zbekistonda bevosita qo‘llanmaydi, chunki ikkala mamlakatning demografik, iqtisodiy va madaniy konteksti tubdan farqlanadi. Shu bois integratsiya uyg‘unligi modeli milliy kontekstni tizimli hisobga oluvchi mexanizmni o‘z ichiga olishi shart.

Uchinchidan, ta‘lim sifatini oshirishda o‘qituvchi markaziy figura bo‘lib qoladi. Eng zamonaviy dastur va texnologiyalar ham malakasiz o‘qituvchi qo‘lida samarasiz bo‘ladi. Shu sababli integratsiya uyg‘unligining amaliy kafolati sifatida o‘qituvchilarning professional rivojlanishiga sarmoya kiritish ustuvor vazifaga aylanishi kerak.

XULOSA

Olib borilgan tadqiqot O‘zbekiston ta‘lim tizimida zamonaviy tendensiyalar va xalqaro integratsiya o‘rtasidagi uyg‘unlikni ta‘minlashning o‘ziga xos nazariy-metodologik modelini yaratishga imkon berdi. Raqamlashtirish, inklyuziv ta‘lim, kasbiy ta‘lim modernizatsiyasi va xalqaro reytinglash bo‘yicha qayd etilgan ijobiy dinamika O‘zbekiston ta‘lim tizimining barqaror rivojlanish yo‘lida ekanligini tasdiqlaydi.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi tavsiyalar belgilandi: ta‘limdagi «implementatsiya bo‘shlig‘i»ni kamaytirish uchun monitoring va baholash mexanizmlarini kuchaytirish; hududiy tengsizlikni bartaraf etuvchi maqsadli dasturlar ishlab chiqish; o‘qituvchi tayyorlash tizimini global kompetentlik talablariga moslashtirish; xalqaro baholash (PISA, TIMSS) natijalarini milliy ta‘lim siyosatiga bevosita bog‘laydigan mexanizm yaratish; «milliy qadriyat + global standart» uyg‘unligini ta‘minlovchi milliy ta‘lim konsepsiyasini yangilash.

Kelajakda O‘zbekiston ta‘lim tizimining mintaqaviy ta‘lim markaziga aylanishi potentsiali mavjud. Buning uchun ichki integratsiya uyg‘unligini mustahkamlash bilan bir vaqtda mintaqaviy hamkorlikni - Markaziy Osiyo ta‘lim makonini - rivojlantirish alohida strategik yo‘nalish sifatida o‘rganilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Schleicher, A. (2018). World Class: How to Build a 21st-Century School System. OECD Publishing.
2. Kelo, M., & Kehm, B. M. (2013). Higher Education in the World: Policies and Practices. Sense Publishers.
3. UNESCO. (2021). Education for Sustainable Development: A Roadmap. UNESCO Publishing.
4. OECD. (2023). PISA 2022 Results: The State of Learning and Equity in Education. OECD Publishing.

5. IEA. (2023). TIMSS 2023 International Results in Mathematics and Science. IEA.
6. Sharipov, Sh.S. (2009). Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Toshkent: Fan va texnologiya.
7. Muslimov, N.A., & Usmonboev, M. (2015). Pedagogik mahorat. Toshkent: TDPU nashriyoti.
8. Xoshimov, Q.X. (2019). O‘zbekiston ta’lim tizimini isloh qilishning dolzarb muammolari. Toshkent: Akademnashr.
9. Hasanboyeva, O.U., & Nishonaliyev, U.N. (2021). Inklyuziv ta’lim: nazariya va amaliyot. Toshkent: O‘qituvchi.
10. O‘zbekiston Respublikasining «Ta’lim to‘g‘risida»gi Qonuni (2020-yil 23-sentabr, O‘RQ-637-son). Toshkent.
11. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli Farmoni. Yangi O‘zbekistonning 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan taraqqiyot strategiyasi.
12. Fullan, M., & Langworthy, M. (2014). A Rich Seam: How New Pedagogies Find Deep Learning. Pearson.
13. World Bank. (2022). Uzbekistan Education Sector Analysis: Achievements, Challenges and Policy Options. The World Bank Group.
14. European Commission / EACEA / Eurydice. (2023). The Bologna Process: Stocktaking Report. Publications Office of the EU.